

Nagy Lajos litván hadjárata 1377-ben.

(II-ik és befejező közlemény.)

Mikor távozott Erzsébet királyné Krakóból Magyarországba, pontosan meg nem határozhatjuk, 1377 januárius 7-én és 9-én még Krakóban, de már április 1-én Budán keltez.¹ Valószínűleg Domarat lengyel főúr földözete alatt tette visszatérő útját. Domarat már a magyarok gyilkolása alkalmával nagy erélyt fejtett ki a magyarok védelmében. Nagy Lajos király ezért anyja szószólására kinevezte őt Nagy-Lengyelország kapitányának.²

Hogy Erzsébet királyné többé vissza nem tért Lengyelországba, mint némely lengyel történetírók tudni vélik, kétségbe kell vonnunk, minthogy Lengyelországban 1379. évi augusztus-, szeptember-, október- és novemberben kelt hivatalos kiadványai maradtak reánk.³

3. A litvai hadjárat.

Nagy Lajos király megértvén hazakerült anyjától a litvánok rablótámadásainak körülményeit, azonnal elhatározta, hogy ellenök hadat indít, melyben a lengyelek is kellő részt vegyenek. Domarat, immár Nagy-Lengyelország kapitánya által tehát, midőn ez 1377 nagybőjtjében Magyarországból visszaindult, leveleket küldött a

¹ *Monum. Polon.* X, 303. *Dlugosz*, Liber beneficior. I, 202. *Fejér*, CD. IX/V, 167.

² *Diar. Gnezn.* Sommersbergnél, II, 118.

³ Ezek: Datum Apprissj, 1379 aug. 23. (*Anjoukori dipl. Eml.* III, 316.) Cracovie, 1379 szeptember 7. — Actum et datum Cracovie, 1379 szept. 11. — Datum et actum Wislicie (Wislica), 1379 október 15-én. — Cracovie, 1379 november 2-án. (Lásd a krakói tud. Akadémia által kiadott *Monumenta Poloniae* X. kötete 325., 327., 329. és 330. lapjain.)

gneznai érsekhez, a krakói, a poznani (poseni), a wloclawecki (wladislavenni Kujáviában) és a lebusi (lubuceni) püspökökhöz és káptalanokhoz, tudtúl adván nekik, hogy a hitetlen litvánok ellen, kik minap az ő birodalmát megtámadni merészelték, minden hatalmával föltámad, a miért kéri őket, hogy valamely fegyveres népet segítségére kiállítsanak. Domarat kapitány azonban nem fegyveres népet kért, melynek hián a pap urak szűkölködének, hanem azt ajánlotta a főpapoknak, hogy pénzt követeljenek az egyházak kmetjeitől, t. i. fejenként nyolez skótot, ha pedig még nyolez garast sem adnának, egyházi átokkal és tilalommal kellene megfenyegetni őket. Minek következtében az érsek és püspökök adót vetettek kmetjeikre (szabadosaikra), ez úton 200 márka garast hoztak össze, mely összeget a gneznai érsek személyesen adta át Nagy Lajos királynak, midőn ez a litvánok ellen indult. (1377 július.)

Így írta ezt meg a gneznai főesperes.¹ Dlugosz azonban, ki a krakói egyházak összes levéltárait átkutatta, hogy javadalmaikat összeírhasa,² másképp tudja e dolgot. Szerinte a lengyel főpapok megfogadták, hogy szolgálatot nem vállalnak magokra; megtiltották kmetjeiknek is, hogy a király által kért segílyt megadják. Ő a 200 márka pénzbeli segílyt sem említi. Ellenben előszámlál hét zászlóaljat, melyeket a lengyel urak a litvánok ellen kiállítottak.³ A gneznai főesperes viszont a hét zászlóaljat nem említi, hanem csak a krakóiakról, sandomiriakról és siradiakról emlékezik, mint a kik Nagy Lajos jelen táborozásában résztvettek.

Hogy Lajos király nagy sereget hozott magával Magyarországból, azt Wartbergi Hermann állítja,⁴ Dlugosz se tagadja, jóllehet előtérbe tolja ama hét zászlóaljat, mintha ezek sokasága fölözte volna a mértéket.

Sajnos, hazai kútfőink, minthogy az Anjoukori Okmánytár még nem haladt e korig, nem igen adnak fölvilágosítást azokról, kik e hadjáratban résztvettek. Abból mégis, hogy ezen 1377. év tavaszán Nagy Lajos király maga jött Erdélybe s Tordára április 5-ére az erdélyrészi

¹ *Sommersbergnél*, II, 118.

² E műve czíme: *Joannis Dlugosz Senioris, canonici Cracoviensis Liber Beneficiorum dioecesis Cracoviensis*. Három kötet. (Krakó 1863—1864.)

³ *Hist. Polon* III, 371.

⁴ *Chron. Livoniae* II, 114.

összes nemeseknek és lakosoknak közgyűlést hirdetett, ott hosszabb ideig tartózkodott, az erdélyi városokat nagy kedvezményekben részesítette, talán nem indokolatlanul gyanítjuk, hogy pénzt és hadi népet a litván hadjáratra főleg Erdélyben gyűjtött.¹

Kik voltak a főurak közül Nagy Lajos táborában, kik vezették hadait? szintén nem tudjuk eddigelé.²

Bizonyosat csak Demeter zágrábi püspökről és királyi kancellárról tudunk, ki 1377 július 26-án orosz földön, Belc vára előtt adta ki Lajos király egyik adománylevelét.³

Lajos királynak is csak egy, 1377-ből kelt regestáját ismerjük,

¹ A mondottak megokolására szolgáljon Nagy Lajos király itinerariuma 1377 április, május és június hónapokban:

Április 5. *Torda* (Ráth, M. királyok tartózkodási helyei. 69. l.).

Április 12. *Füred* (a Tisza mellett, u. o.).

Április 20. *Torda* (Zimmermann, Werner, Müller, Urkundenbuch II, 455.).

Április 24. *Kizsoly* (Kisul, Békefi, A pilisi apátság, I, 373.).

Április 26. *Torda* (Zimmermann etc. II, 456.).

Április 28. *Torda* (Ugyanott, II, 458.).

Április 30. *Torda* (Ugyanott, II, 459.).

Május 1. *Torda* (Ugyanott.).

Május 9. *Kolozsvár* (Zimmermann etc. II, 460.).

Május 17. *Besztercze* (Ráth, 69. l.).

Május 18. *Besztercze* (Zimmermann etc. II, 461.).

Május 21. *Székely-(Maros-)Vásárhely* (Ugyanott II, 463.).

Május 23. *Székely-Vásárhely* (U. o. II, 464.).

Május 24. *Székely-Vásárhely* (U. o. II, 465.).

Május 28. *Diós-Győr* (Ráth, 69.).

Május 30. *Diós-Győr* (U. o.)

Június 1. *Diós-Győr* (Zimmermann etc. II, 471.).

Június 7. *Diós-Győr* (Soproni oklt. I, 440.).

Június 16. *Torda* (Zimmermann etc. 472.).

Június 18. *Kolozsvár* (Ráth, 69.).

Június 28. *Kassa* (Tört. Tár 1892. 639.).

² A lengyelek e tekintetben szerencsésebbek. Lajos király (Belc, 1377 július 26-án) és Péter lublói várnagy (Belc, 1377 szeptember 9-én) leveleiből a következő tanúk: László opoli, veluni és orosz herczeg, Boleszló opoli herczeg, Konrád olesnicai herczeg, János krakói várnagy, Miklós zavichosti várnagy, Ottó sandomiri palatinus, János sandomiri várnagy, Pelka sandomiri bíró és Predbor Lengyelország marsalja (főlovász-mestere) neveit olvassuk.

³ *Monum. Polon.* X, 310. Actum ante castrum Belz, terre Russie. Datum per manus Demetrii episcopi Zagradiensis Hungarie, neonon Zauissy Polonie regnorum cancellariorum ac Timonis vicecancellary regni Polonie.

melyből azt veszszük ki, hogy Martinkfalvi Miklóst és testvéreit megneemesíti híu szolgálataik jutalmául, melyeket a királynak Bazarát földén és a *litvánok* ellen teljesítettek.¹

Magáról a hadjáratról a következőket találjuk följegyezve: Egybegyűlekezvén a magyar sereg, a legegyszerűsebb úton a száznoki Kárpátokon át Sandomirba indult. Oda érkezett Nagy Lajos király is, a hol a lengyel főpapok, főurak és a lengyel hadak várták. Itt (beszéli Dlugosz) Lajos király hadseregét két részre osztotta. A lengyeleket, nevezet szerint a krakói és a Sandomir tartománybelieket Chelm vára ellen küldötte; magyarjaival pedig Bele várát zárta körül. A lengyelek Subini Sendivoj vezérlete alatt, nyolcz nap alatt bevették Chelmet, sőt más erősségeket is, ugymint Grabowieczet, Hrodlót, Sewoloszt; azután a király segítségére siettek Bele alá.

Ezen hadjáratra vonatkozólag a gneznai főesperes csak annyit mond, hogy Lajos király az ő magyarjaival Bele várát körülvette; a krakóiak, sandomiriak és siradiak pedig Ohelin (hibásan olvasva Chelm helyett) várát ostromolták, melyet miután elfoglaltak, Bele felé indultak a királyhoz.²

A főesperes krónikájába fölvelt annalisták nem éppen ellenkeznek a fentebbiekkel, állítván, hogy Lajos király a rajta elkövetett méltatlanságot megboszulandó, a következő évben fegyvereseinek véghetetlen sokaságával az oroszok földjére jött és a ki minden gonoszságnak (értsd: a litvánok rablótámadásának) szerzője vala, György várát hatalmasan elfoglalta, nevezet szerint Grabowiecz, Chelm, Kelz, Dodeo (?) és Schwilez várakat.³

Mindezeknél értékesebb Wartbergi Hermann följegyzése: A magyar király — úgymond — nagy sereggel jött a ladoméri felhítüek területére, melyeket részszerint elpusztítván, Bele várát minden oldalról körülkerítette. A várban Narymuntoviez György ült. Miután pedig Lajos király hét hétig állott a vár körül, György

¹ *Fejér*, Cd. IX/V, 166.

² *Sommersberg* II, 119. Loduigus rex cum suis Vngaris castrum Belz circumvallavit, Cracovite vero, Sandomirite, Syradite castrum Ohelin similiter obsederunt. Quo expugnato ad dominum regem versus Belz perrexerunt.

³ *Sommersberg*, II, 94: rex autem Loduigus regni sui iniuriam vindicans, sequenti anno cum infinita armatorum multitudine terram Russie intrauit, et castra Georgii, qui sceleris auctor fuit, requisivit videlicet Grabowez, Chelm, Kelz (Belc), Dodeo, Schwilez.

félvén a veszedelemtől, mely őt és övéit fenyegette, átadta azt a földdel és emberekkel együtt a királynak. Akközben pedig, míg a király Bele várát ostromlá, kiküldött némelyeket, kik a rutének két más várát kivívták.¹

A különbözet a négy előadás közt nem éppen jelentékeny. Valószínűleg csak hozzávetésképpen említi Dlugosz a lengyelek hét zászlóalját; de kétségtelennek látszik, hogy Krakó, Sandomir és Sirad számottevő segínyt hoztak Lajos királynak,² ki igen tetemes magyar haddal jött megtorlandó a litvánok rablóhadjáratát, habár e körülményt — az annalistát kivéve — a lengyelek hallgatással mellőzik.

Hogy Lajos király Sandomirban egyesült seregét már ott kettéosztotta, az épp úgy ellenkezik a Wartbergi határozott elbeszéléssel, mely szerint Beletől küldött csapatokat Chelm elfoglalására, mint a helyes taktikával, mely a főczélt, Bele elfoglalását nem kockáztathatta alárendelt czélekből. Hogy ama kiküldött csapat merőben lengyelekből állott, ép úgy kétségbe vonható, mint hogy Belet kezdetben csakis a magyarok zárták körül. A gneznai főesperes csupán Chelm, a Wartenbergi két más vár megvívását említi, míg Dlugosz hármát, az annalista négyet nevez meg. Úgy egyenlíthető ki ez eltérés, hogy ama várak kisebb erősségek, vagy az ellenség jötte hírére elhagyottak valának.

¹ *Scriptt. r. Pruss.* II, 114: rex Vngarie fuit cum exercitu copioso in terris scismaticorum, scilicet illorum de Lademar (Lodomeria), quibus in parte deuastatis, idem rex castrum Belce in giro undique circumvallavit. In quo castro Georgius filius Narmanten (Narimuntovicz) residebat. Cum autem idem rex ad VII hebdomades continuasset, idem Georgius timens sibi et suis periculum imminere, castrum regi Vngarie resignavit cum terris et hominibus... Interea dum idem rex obsideret idem castrum, emisit quosdam, qui expugnarunt duo alia castra Rutenorum.

² *Caro* (II, 406.), hogy Lajos király nem is óhajtotta, hogy a lengyelek részt vegyenek e hadjáratban, teljesen alaptalan. „Er hatte nicht beabsichtigt — úgymond Carro — aus der Sache ein National-unternehmen zu machen, dass den Besitzrechten Polens auf die russische Provinzen eine erneute Legitimität verliehe. Ihm war die Opferwilligkeit der Polen, so wie sie sich äusserte, geradezu unbequem“. Ez azon sovinizmusnak, melyet már Czarnkowsky, gneznai főesperes plántált, újabb hajtása. Hisz, ha Lajos király nem kívánta volna a lengyelek részvételét e hadjáratban, nem szólította volna fel őket; és a lengyelek, ha csak gyanították volna, hogy nem kedves királyuknak ez áldozatuk, bizonyára megkimélték volna attól *magokat*.

Érdekes a Wartbergi azon állítása, hogy hét hétig tartott Belc cernirozása. Ezen állítás valóságát be lehet (legalább hozzávetőleg) bizonyítani az ez időben kiadott okiratok kelteiből. Lajos király 1377 június 28-án Kassán keltez.¹ Ekkor útban van Lengyelország felé; ugyanez évi szeptember 14-én már ismét Magyarországon, a lipóczi várban keltez;² tehát befejezte a litván hadjáratot. E két határidő közt 79 nap, vagyis tíz hét és két nap telt el. Ha leszámítunk hét hetet az ostromzárra, marad az útra és a sandomiri tartózkodásra 23 nap. Julius 26-án Lajos király már Belc alatt keltez.;³ szeptember 7-én és 8-án még mindig ott van.⁴ Ez utóbbi napon, vagy még előbb történhetett a vár átadása, minthogy a következő napon, szeptember 9-én jelenti a lublói várnagy a győzelmet.⁵

¹ *Tört. Tár*, 1892. évf. 629. lap.

² *Fejér*, CD. IX/B, 153.

³ *Monum, Polon.* X, 310.

⁴ *Ráth*, 70. — *Hazai Okmt.* I, 273.

⁵ *Monum Polon.* X, 312: Cum invictissimus princeps Lodowicus d. gr. rex Vngarie, Dalmacie, Polonie etc terram Belzensem triumphaliter debellavit et castrum eiusdem Belz *victoriosissime* circumvallavit. Megjegyzem, hogy Ráth Károly „A magy. királyok és erd. fejedelmek hadjárat, utazási és tartózkodási helyei” című művében (II. kiadás, 69. lap) Lajos király tartózkodását 1377. augusztus 14-én Kolozsvárra, augusztus 25-én Sümegre (Simigy) teszi. A kolozsvári tartózkodásnak adatát megtaláltam Fejérnél, CD. IX/V, 164. lapon. De az első tekintetre föltűnt, hogy ez adat tévedésen alapúl, minthogy Demeter erdélyi püspöknek czímeztek, jöllehet Demeter 1376. januárius 13-án zágrábi püspöknek neveztetett ki. Fejér *Szeredai Series* epp. Tausvily. 114. lapjára hivatkozik, a hol nem 1377, hanem 1375 a kelet éve, valamint hogy Ráth ez utóbbi évben föl is jegyezte Lajos király kolozsvári tartózkodását. — A sümegi tartózkodását nem lehetett fölülvizsgálnom, minthogy Ráth saját gyűjteményében levő adatra hivatkozik. Nem lehetetlen ugyan, hogy Lajos király, miután hadait Belc körül elhelyezé, visszaútazott Magyarországra, de mégsem valószínű, hogy oly messzire távozott volna hadseregétől.

Egyébiránt Lajos király korában az okiratok keltére, nevezetesen a királyi székhelyeken, Visegrádon, Budán keltekre biztosan nem támaszkodhatunk, mert be van bizonyítva, hogy Lajos király távollétében is a legszükségesebb rendeleteket az ő nevében adatta ki az anyakirályné. Az általunk tárgyalt időből is közül a *Zalai oklevéltár* (II, 148.) egy Visegrádról 1377. augusztus 28-án kelt rendeletet, melyben Lajos király maga elé idézteti a zalai alispánt és szolgabírákat, a miért Eörsi Mihályt birtokából kihelyezték. Minthogy Lajos király e rendelet kelte idején Belc alatt tartózkodott, a levél a kormányzóságtól eredt, a mit az is bizonyít, mert a lezáró királyi pecsét helyén ez áll: Commissio domine regine ex deliberacione baronum.

4. A litván hadjárat eredménye és következményei.

Dlugosz azon kevésbbé barátságos, sőt kevésbbé pártatlan indulatából kifolyólag, melylyel Nagy Lajos király iránt viseltették, hogy litván hadjáratának eredményét kisebbítse, úgy adja elő a dolgot, mintha Lajos király az inkább fekvésénél fogva, mint mesterség által erősített Bele várát megvévni nem bírta volna, azért körülzárásra, kiéheztetésre határozta el magát. Igaz ugyan, midőn Lajos király 1352 márcziusban először ostromolta Belcet, megérezte, mily kemény dió ennek a várnak bevétele: épp azért hadvezéri okosságra vall, midőn vívás helyett körülzárásra határozta el magát.

Eljött időközben menedék-levéllel Kieystut litván fejedelem a magyar király táborába, és a ki előbb ellenség volt, most békéért könyörgött. Nagy Lajos király a békét a következő föltételek mellett kötötte meg: a litvánok által megejtett lengyel foglyok szabadon boesáttatnak; György herczeg Bele várát a magyar királynak átadja és magát kegyére bízza. Miután a vár átadása megtörtént, a rosszért jóval fizető Lajos király György herczegnek — Dlugosz szerint — visszaadta Bele várát azon kikötés mellett, hogy azt a király nevében — tehát hűbérül — bírja, a király, a király magzatja, nemkülönbén Lengyelország érdekében híven kormányozza. — Adott — állítólag — Lajos király még egy más Lubaczow nevű várát is György herczegnek és ráadásúl száz márka évdíjat rendelt számára Bochnia sóaknáí jövedelméből. Ily módon elintézvén Lajos király a ruthén és litván ügyeket, azon az úton, a melyen jött, visszatért Magyarországba.¹

Mi a közetlen tapasztalatok után immár nem sok sulyt fektetünk Dlugoszra, korántsem annyit, mint elődeink, kik magyar történetet írtak. Sőt sovínismusának és kritikátlan eljárásának tulajdonítjuk, hogy a lengyelek Nagy Lajos király uralkodását oly balul ítélik meg.

Elsősorban persze Czarnkowski, a gneznai főesperes a hibás; de legalább e kútfőjét ne haladta volna meg Dlugosz. Ime a jelen esetben: a gneznai főesperes ugyan szintén azt állítja, hogy György herczeg Lubaczow várát kapta, és a bochniai sóbányák jövedelméből

¹ *Dlugosz*, Hist. Pol. III, 372.

100 márka évdíjat; de hogy Lajos Belcet is visszaadta neki, arról a gneznai főesperes épp úgy nem tud semmit, mint az annalisták nem tudnak arról sem, hogy Lobaczowot kapta és évdíjat is kapott.¹

Ellenben Wartbergi Hermann egészen mást jelent, azt t. i., hogy György herezeg félvén az őt és övéit érhető veszélytől, a magyar királynak Bele várát földestül, népestül átadta. A király pedig elfogadván a várat, azt lengyel tanácsosaira bízta, a miért a vár, melyet előbb a félhitűek laktak, jelenleg Magyarországhoz tartozik.²

Ellenmondásnak látszik a krónikás előadása, hogy miután Lajos király Belcet lengyel tanácsosaira bízta, az most Magyarországhoz tartozik. *Látszik*, mondom, mert e szavak értelme nézetem szerint az, hogy miután György herezeg saját birtokát, és nem Lengyelországét, a magyar királynak adta, ez ama birtokot közvetlen Magyarországhoz esatolta. A tények is ezen fölfogás mellett tanuskodnak. Lajos király — mint látni fogjuk — Oroszország főkormányát magyarokra bízta, kiknek alá valának rendelve a lengyelek, mint várnagyok, kapitányok, vajdák és egyéb hivatalnokok (officiales). Hozzávethető ez Erzsébet királynénak 1379 aug. 23-án kelt leveléből, melyet az összes orosz föld kapitányaihoz, vajdáihoz, várnagyaihoz és egyéb hivatalnokaihoz teljes általánosságban, név szerint és különösen azonban (Kapoli) Jánoshoz, mint az orosz föld kapitányához intéz.³ A történet is azt bizonyítja, hogy az orosz várak a lengyel nagyok gondozására kerültek, kik Lajos király halála után — miként azt a gneznai főesperes előadja⁴ — azokat nagyrészen pénzért elárulták, Lubartnak kezére játszották és habár hozzáteszi, hogy ifjabb Erzsébet királyné e miatt egy magyar főurat, Oroszország kormányzóját, (valószínűleg Czudar Pétert vagy öcsesét, az egi püspököt), néhai férje kedves emberét bebörtönöztette: nem említi, hogy az áruló várnagyok is magyarok voltak, a mit tenni el nem mulasztott volna, ha az igazság súlyos sértése nélkül teheti vala.

¹ *Sommersberg*. II, 94. 119.

² *Scriptt. r. Prussicar* II. 115: Rex autem acceptans (castrum), locauit illud Polonis consiliariis suis. Sic enim castrum nunc spectat ad regnum Vngarie, quod prius scismatici incolebant.

³ *Anjoukori diplom. Emlékek*, III, 316.

⁴ *Sommersberg*, II. 137.

Kevésbbé lelkiismeretes Dlugosz, ki a főesperes ezen följegyzését élénk fantáziájával kifestí s az árulást egészen a magyarokra keni. Így tesz egyébiránt Caro is.¹

György herezeg sorsáról Lajos király úgy intézkedett, hogy őt feleségével és fiával együtt magával vitte Magyarországba, a hol neki várat adott a hozzá tartozó nepekkel és birtokokkal.²

Nem kevésbbé érdekes, a mit Wartbergi Hermann ez alkalmából előad. Ugyanazon időben, — úgymond — midőn Lajos király Bele vára előtt tartózkodott, néhai Olgierd litván király fia, ugyanazon király testvérével, Lubarttal önként fölajánlották neki önmagokat, feleségeiket, gyermekeiket és mindenöket; kegyelmében bízakodván, meghódolának és hűséget esküvének neki. Lajos király pedig visszaadá nekik némely, Oroszországban fekvő várait, de gyermekeiket biztosítékképpen tuszokul magával vitte.³

Ezek szerint Lajos király 1377. évi litván hadjáratát teljes és fényes eredmény koronázta. A litvánok mindenestől meghódoltak: Kieystut esedezik Narymuntovicz Györgyért, a ki kegyelemre megadja magát, elveszti orosz birtokát, uralmát és Magyarországbán kap lakóhelyet, a hol tisztességesen megélhessen.⁴ Koryat és Lubart meghódolnak a magyar királynak, hűséget esküsznek neki és adófizetői lesznek, a mit egyébiránt Lubartra nézve már a gneznai főesperes annálistái is tudnak.⁵

¹ III, 415.

² *Scriptt. r. Pruss.* II, 115: Rex itaque duxit secum Georgium cum uxore et filiis; redonavit eidem in Vngaria unum castrum cum hominibus, terris et omnibus possessionibus.

³ *Scriptt. r. Pruss.* II, 115.: Eodem tempore, rege eodem ante idem castrum existente, Koddere (Caro szerint Koryatovicz talán csak Koriat, mert Koriatovicz Koriát és nem Olgierd fiát jelenteti) filius Algarden, mortui regis Letwinorum ac Lubertus, frater eiusdem regis obtulerunt se sponte cum uxoribus ac liberis omnibusque suis; committentes se gracie sue, fecerunt sibi homaguim et iuramentum fidelitatis. Idem vero rex restituit eis quedam castra in Russia; sed filios eorum duxit obsides pro securitate.

⁴ Úgy sejttem, hogy a rutének letelepedése hazánkban talán ez időből datálódik. Sejttem pedig ezt Wartbergi Hermann e mondásából: castrum nunc spectat ad regnum Vngarie, quod *prius* scismatici *incolabant*.

⁵ *Sommersberg*, II, 94.: Lubardus vero considerans ipsius (Lodugi regis Vngarie) potenciam, cum omnibus castris sue gracie et seruituti se subdidit et tributis. Ezek után *Schlözer* állítása (Gesch. v. Littauer, 78. l.), hogy

Minden kétségen fölül áll, — úgymond *Engel*¹ — hogy Lado-
méria a magyar korona hűbéres tartománya maradt Lajos király
haláláig. Halicsot, Chelmet és Belcet pedig Lajos király régi szer-
ződésük alapján közvetlenül Magyarországhoz csatolta. Első kormány-
zójául hercegi címmel a volt magyar nádorispánt nevezte ki. —
László 1372-től fogva a totius Russiae dux et dominus, vagy Dei
gratia Dux Opoliensis, Wielunensis et Dominus Russiae címet
viselte.²

László jól kormányozta a gondjaira bízott tartományt, de úgy
látszik, kevésbé volt képes Vörös-Oroszországot megoltalmazni a
litvánoktól. Ezt jelzi a gneznai főesperes, midőn Oroszországból
való távozását azzal indokolja: látván, hogy kétséges (bizonytalan)
az orosz kormányzás, melyet a litvánok beütései miatt békesség-
ben tartani nem lehet.³

Lajos király tehát megtette kedves rokonát Lengyelország kor-
mányzójának, azon helyre, melyet anyja 1377 elején, főlháborodva
elhagyott.⁴

Viszont az ő helyére Vörös-Oroszország kormányával „vajda
vagy kapitány” címen megbízta Lajos király a hatalmas férfiakat:
elsőbbben Péter bánt, nemkülönben Imre egri püspököt és Czudar

Lajos király kénytelen volt a litvánokkal a békét hamarjában megkötni, mert
viszályok támadtak a magyarok és lengyelek közt, melynek egyetlen ellenszere
a hadsereg fölmozgatása volt: magától elesik.

¹ *Gesch. v. Halitsch und Wladimir*, 609. lap.

² *Sommersberg*, II, 119. *Monum. Polon.* X, 280. Erzsébet királyné
egyik levelében (Krakó, 1374 július 6.) mint dux Opolie et Russie, Lajos király
1377 július 26-án Belc alatt kelt levelében Opoliensis, Velunensis et Russiae
Dux tanuképpen fordul elő (*Monum. Polon.* X, 311.). XI. Gergely pápa 1375
febr. 13-án Oroszország fejedelmének (Principi Russiae) címézi. (*Theiner*, *Mon.*
Pol. I, 712.)

³ *Sommersberg*, II, 119.: princeps Wladislaus . . . cernens, quod mobile
dominium Pussie propter insultus Lithuanorum pacifice teneri non possit.

⁴ Érdekes erre vonatkozólag a gneznai főesperes előadása: Quia . . .
Elizabeth regina Vngarie et Polonie senior . . . propter stragem Vngarorum
in Cracovia commissam regnum Polonie uisitare non curavit, ipsamque regnum
filio suo . . . Loduigo . . . regi iam tercio commiserat gubernandum; ipse
autem d. rex similiter ad terras Polonorum venire recusabat, asserens, se
auram Polonie pati non posse: idcirco duci Wladislao . . . regnum Polonie
eodem anno commiserat gubernandum. *Sommersberg*, II, 120.)

Györgyöt s aztán testvéreit. Ezek után pedig Böbek Imrét és Kapoli Jánost, kik a mondott országot jól és dicséretesen megvédelmezték, a magyar szent koronának és a király úrnak megtartották“. Így hagyta ezt írva Küküllei János.¹ Hanem ha összevetjük följegyzéseit okleveles adatainkkal, ismét meggyőződünk róla, hogy a jó János főesperes emlékező tehetsége azon időben, midőn ezeket írta, már nem volt mindenben, nevezetesen a sorrendben hí és megbízható.

Hogy az általa említett Péter bán senki más, mint Czudar Péter, ki 1368-ban fordul elő első ízben szlavon bánul, jóllehet ekkor egyúttal még a királyi pinczék mestere,² kétségtelen; 1380 június 13-án még viselte a báni méltóságot;³ 1381 október 7-én már „*pridem banus Slavonie*“;⁴ 1381 november 29-én Lajos király megadja ugyan neki a bán czímet, mely minden kiérdemült bánt megilletett, de egyszersmind *orosz vajdának* is czímzi.⁵ Tekintve azonban, hogy László opoli herczeg már 1378-ban megvált az orosz föld kormányzásától, Czudar Péter nem lehetett az ő közvetlen utódja és Oroszország első magyar vajdája. Öcsesét, Czudar Imrét, ki fehérvári prépostból 1374 december 18-án lett váradi, 1377 október 2-án egri, 1384 augusztusban imolai (Olaszországban) püspökké,⁶ a mi nyilván ifj. Erzsébet királyné kegye vesztésére mutat, orosz vajdának följegyezve nem találjuk sem előbb, sem utóbb, valaminthogy nem találjuk Czudar György és István testvéreit sem, kik közül az egyik a királyi főpohárnoki, a másik a királyi főajtónálló udvari méltóságot viseli.⁷ De ebből még nem következik, hogy Oroszország egyik vagy másik területe vajdái vagy vára kapitányai nem voltak, minthogy úgy idősb Erzsébet királyné 1379 augusztus 23-án, valamint Lajos király 1380 április 7-én kelt levelében több orosz vajdáról és kapitányról emlékezik.⁸

¹ *M. Florianus*, *Fontes domest.* III, 183.

² *Fejér*, CD. IX/IV, 134.

³ *Tkalcic*, *Monum. civ. Zagrab*, I, 289.

⁴ *Hazai Okmt.* V, 162.

⁵ *Fejér*, D. IX/V, 468.

⁶ *Eubel*, *Hierarchia cathol.* 77. 545. *Pray*, *Specimen Hierarch. Hung.* I, 209.

⁷ *Wertner*, *Turul*, IX, 145.

⁸ *Anjk. dipl. Eml.* III, 316., 336. Mindkét levélben ez áll: *Nostris fidelibus universis et singulis Capitaneis, Woyeuodis, Burgrabiis (Burggraf, por-*

Oroszország első magyar vajdájának a Ratold nemzetbeli Kapoli vagy *Kaplai Jánost* kell vennünk, kinek vajdaságáról következő regestáink vannak:

Idősb Erzsébet királyné Apprissj, 1379 aug. 23-án kelt okíratában Jánost (Janussius) nevezi hűséges bárójának és terre nostre Russie kapitányának.¹

Nagy Lajos király Diósgyórt, 1380 április 7-én kelt okíratában szintén a nagyságos János (Johannes) urat nevezi az orosz föld kapitányának.²

Hogy ezen Janussius és Johannes nem lengyel származású, mint azt Huber Alfonz véli,³ hanem magyar főúr, kitűnik ifjabb Erzsébet királynénak Budán, 1380 augusztus 17-én kelt leveléből, melyben Johannes Wayuoda Regni nostri Russie anno in presenti existens történik említés.⁴

Ugyanazon Erzsébet királyné Tardos-Kedden, 1382 november 7-én kelt adományos levelében nagyságos János urat, *wayuoda Russienek* nevezi és bátyjával, Dezső úrral együtt említi.⁵

Mária királyné Budán, 1384 május 25-én kelt adományos okíratában igen kegyesen emlékezik (Kapoli) Jánosról, *olim regni nostri Russie vajdájáról és testvéréről, kik unokaöcsesei (germani) a néhai esztergomi érseknek (Tamásnak?), a kik által „regni nostri Russie, quod per quorundam nostros et regni nostri emulos tiranide turbabatur, per ipsius fidelitatis strenuitatem . . . iuxta nostre maiestatis votum, non sine sanguine eorundem . . . effusionibus extitit reformatus“*. Kaplai János később országbíró, a Lorántfiak őse.⁶

Ennek volt utóda Czudar Péter, viszont őt fölvaltotta az Ákos nemzetbeli *Böbek Imre*, kit Lajos király halála után, 1383-ban a

koláb, várnagy), Officialibus per totam Terram Russie constitutis. Ugyanezt, hogy t. i. Oroszországban több vajda volt, látszik megerősíteni Mária királyné levele, melyben Böbek Imrét megkülönböztetésül totius Russie Capitaneusnak címzi. (*Fejér*, CD. X/I, 261.)

¹ *Anjk. dipl. Eml.* III, 316.

² Ugyanott, III, 336.

³ *Archiv. f. österr. Gesch.* LXVI. köt. 44. lap.

⁴ *Anjk. dipl. Eml.* III, 340.

⁵ Kivonatosan *Fejér*nél, CD. X/I, 44.

⁶ *Sztáray Oklt.* I, 466. *Hazai Okmt.* VII, 417.

horvát és dalmát bánságból tettek át Oroszországba,¹ honnét, Lembergől tudniillik, 1385 november 1-ről kelt levelet birunk tőle, melyben magát totius regni Russie capitaneusnak nevezi, ugyanígy ezímezi őt Mária királyné is.²

Böbek Imre volt az utolsó magyar kormányzója Vörös-Oroszországnak.

Midőn Hedvig lengyel királynő, Nagy Lajos leánya fényes kísérettel inkább, mint hatalmas sereggel 1387 elején Vörös-Oroszországba vonult, hogy azt, mint atyai örökét a maga és Lengyelország számára birtokba vegye, és márczius 5-én Lemberg városa is megnyitotta előtte kapuit: Böbek Imre annál nyugodtabban tért vissza hazájába, minthogy lengyel utódjául vejét Tarnowi Jaskót nevezte ki a hálás lengyel királynő.³

¹ *Memoriele Pauli de Paulo* Schwartdnernél III, 723—727.

² *Fejér*, CD. X/I, 261.

³ *Caro*, *Gesch. Polens*, III, 62.